

ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਡੀ ਜਾਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਗ਼ਲਬਾ

ਸੁਖਵੰਤ ਹੁੰਦਲ

ਅੱਜ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਡੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਬਹੁਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗ੍ਰਾ ਮਾਰਾਂਗੇ। ਇਹ ਹਿੱਸੇ ਹਨ: ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਵਪਾਰ, ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਯੋਗ ਵਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ (ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ) ਦਾ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ।

ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਵਪਾਰ: ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦਾ 90 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ 4 ਜਾਂ 5 ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਚਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ: ਆਰਚਰ ਡੈਨੀਅਲਜ਼ ਮਿਡਲੈਂਡ ਕੰਪਨੀ (ਏ ਡੀ ਐਮ), ਲੁਈਸ ਡਰੈਫਸ, ਬੰਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਗਿਲ। ਪੰਜ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਚਿਕੀਤਾ, ਡੈੱਲ ਮੌਂਟੇ, ਡੋਲ, ਫਾਇਫਸ ਅਤੇ ਨੋਬੋਆ- ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦਾ 80 ਫੀਸਦੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ - ਚਿਕੀਤਾ ਅਤੇ ਡੋਲ- ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦੇ 50 ਫੀਸਦੀ ਉੱਪਰ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਯਾਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੱਕੀ ਦਾ 80 ਫੀਸਦੀ ਨਿਰਯਾਤ ਤਿੰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ - ਏ ਡੀ ਐਮ, ਕਾਰਗਿਲ, ਅਤੇ ਜੈਨ ਨੋਹ - ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ 42 ਫੀਸਦੀ ਨਿਰਯਾਤ ਇਕੱਲੀ ਕਾਰਗਿਲ ਕੰਪਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਮੱਕੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲੋਂ ਸਪਲਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਮੱਕੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ 53 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਤਿੰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ 28 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਕਾਰਗਿਲ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਜੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਉੱਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਬਲੀਜ਼ ਅਤੇ ਸੁਰੀਨਾਮ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਯਾਤ ਫਾਇਫਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਹੈ। ਪੀਰੂ ਦੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਲਗਭਗ 80 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਨੈਸਲੇ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ: ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਇਕ ਵਸਤਾਂ ਹਨ: ਕੀੜੇ ਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ, ਖਾਦਾਂ, ਬੂਟੀਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ, ਬੀਜ। ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਬਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਅੰਕੜੇ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਪਾਰ ਕੁਝ ਇਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਆ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 75-80 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਛੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਹਨ: ਬੈਸਫ (ਬੀ ਏ ਐਸ ਐਫ), ਬੇਅਰ, ਡੋਅ, ਡੂ-ਪੁਆਇੰਟ, ਮੌਨਸੈਂਟੋ ਅਤੇ ਸਿਨਜੈਨਟਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 22 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਇਕੱਲੀ ਬੇਅਰ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੈ। ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 65 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਸੋਇਆਬੀਨ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 44 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਡੂ-ਪੁਆਇੰਟ ਅਤੇ ਮੌਨਸੈਂਟੋ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਨ 2001 ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਜਨੈਟੀਕਲ ਮੌਡੀਫਾਈਡ (ਜੀ ਐਮ) ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 91 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਮੌਨਸੈਂਟੋ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਕਈ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਉੱਪਰ ਬਹੁਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਮਾਂ ਸਕੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਬੀਜ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਕੜ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਕੰਪਨੀਆਂ ਪੂਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਪੇਟੈਂਟ ਕਰਵਾਕੇ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਬੀਜ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਇਲਟੀ ਜਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਫੀਸ ਦੇਣੀ ਪਵੇ। ਉਹ ਬੀਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਬੀਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬੀਜ ਇਕ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪੈਕਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਬਣੀ ਖਾਦ ਵਰਤਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਬੀਜ, ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਆਦਿ ਵੀ ਵਰਤਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਸਤਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੀਦ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ 1994 ਵਿੱਚ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਰਕੀਟ 12 ਕੰਪਨੀਆਂ - ਬੇਅਰ, ਹੋਚਿਸਟ, ਸ਼ੈਰਿੰਗ, ਹੌਨ-ਪੌਲਨਿਕ, ਸੀਬਾ ਗੀਰੀ, ਸੈਂਡੋਜ਼, ਜੈਨੇਕਾ, ਬੈਸਫ, ਸਿਨਾਮਿਡ, ਡੋਅ-ਇਲੈਂਕੋ, ਡੂ-ਪੁਆਇੰਗ, ਮੌਨਸੈਂਟੋ - ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ 2003 ਤੱਕ ਇਹ ਮਾਰਕੀਟ ਸਿਰਫ ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਆਂ 6 ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੋਂ ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਬਣਾਉਣ (ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ) ਦਾ ਖੇਤਰ: ਇਸ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ 1990ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਵਪਾਰ ਚਾਰ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਯੂਨੀਲਿਵਰ/ਬਰੁੱਕ ਬਾਂਡ, ਕੈਡਵਰੀ ਸ਼ਿਵੈੱਪਸ, ਅਲਾਈਡ-ਲਾਇਨਜ਼ (ਹੁਣ ਟਾਟਾ ਟੀ) ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਫੂਡਜ਼/ਟਵਿਨਿੰਗ - ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ 80 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਮਾਰਕੀਟ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ - ਡੇਢ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਚਾਹ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਗਲਬਾ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਇਕ ਐਨ ਜੀ ਓ, ਐਕਸ਼ਨ ਏਡ ਵਲੋਂ 2004-5 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ, ਪਾਵਰ ਹੰਗਰੀ: ਸਿਕਸ ਰੀਜ਼ਨਜ਼ ਟੂ ਰੈਗੂਲੇਟ ਫੂਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 85 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਤਿੰਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਯੂਨੀਲਿਵਰ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਨਅਤ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਵੈਲਯੂ ਨੋਟਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਚਾਹ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਹਿੱਸਾ ਬਰਾਂਡਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਹ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ 43-45 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲੀਵਰ (ਜੋ ਲਿਪਟਨ ਯੈਲੋ ਲੇਬਲ, ਬਰੁੱਕ ਬਾਂਡ ਰੈੱਡ ਲੇਬਲ ਆਦਿ ਬਰਾਂਡ ਦੀ ਸਪਲਾਇਰ ਹੈ) ਕੋਲ ਹੈ ਅਤੇ 17-18 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਟਾਟਾ ਟੀ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਬ੍ਰਾਂਡ ਟੈਟਲੇ ਹੈ) ਕੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈਕਟ ਬੰਦ ਚਾਹ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ 60 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਸਿਰਫ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਲਬ ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਚਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਚਾਹ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਔਕਸਫੈਮ ਨਾਮੀ ਐਨ ਜੀ ਓ ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ, *ਦੀ ਟੀ ਮਾਰਕੀਟ - ਏ ਬੈਕਗਰਾਊਂਡ ਸਟੱਡੀ*, ਅਨੁਸਾਰ ਟਾਟਾ ਟੀ ਲਿਮਟਿਡ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀਆਂ 54 ਪਲਾਂਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿੱਚ 20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਲਾਂਟੇਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਇਕੱਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀਆਂ 10 ਬਲੈਂਡਿੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਚਾਹ ਦੀ ਥੋਕ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਉੱਪਰ ਵੀ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਦਾ 1/3 ਹਿੱਸਾ ਜੇ. ਥੌਮਸ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਪ੍ਰਾਈਬੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਦੇ 24 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕੈਰੀਅਟ ਮੋਰਾਨ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਟਿਡ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਦੇ 60 ਫੀਸਦੀ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹਿੱਸੇ ਉੱਪਰ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੌਫੀ ਦਾ ਵਪਾਰ ਚਾਰ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਕਰਾਫਟ, ਪ੍ਰੋਕਟਰ ਐਂਡ ਗੈਂਬਲ, ਸਾਰਾ ਲੀ ਅਤੇ ਨੈਸਲੇ- ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਯੂ ਐਚ ਟੀ ਦੁੱਧ ਦੇ ਵਪਾਰ ਉੱਪਰ ਨੈਸਲੇ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਗਲਬਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਡੇਅਰੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦਾ 93 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਛੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਹੈ। ਹੋਰ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਵਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਆਕਸਫੋਮ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਦੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਵਪਾਰ ਸਿਰਫ 50 ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖਾਣੇ ਦੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ: ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਕੜੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ। ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਉੱਪਰ ਕੁਝ ਇਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਜਕੜ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਿੱਚ ਖਾਣੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ ਦਾ 75 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਚਾਰ ਕੰਪਨੀਆਂ - ਐਸਡਾ ਵਾਲ-ਮਾਰਟ, ਸੇਫਵੇਅ, ਸੈਨਜ਼ਬਰੀ ਅਤੇ ਟੈਸਕੋ- ਦੀਆਂ ਸੁਪਰਮਾਰਕੀਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਨ 2004 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਾਊਥ ਸੈਂਟਰਲ ਰੀਜਨ ਵਿੱਚ ਗਰੋਸਰੀ (ਕਰਿਆਨੇ) ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦਾ 52 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ - ਵਾਲ ਮਾਰਟ (30 ਫੀਸਦੀ), ਐਚ ਈ ਬੱਟ (14 ਫੀਸਦੀ) ਅਤੇ ਕਰੋਗਰ (8 ਫੀਸਦੀ)- ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸਾਊਥ ਸੈਂਟਰਲ ਰੀਜਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਛੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ: ਟੈਕਸਜ਼, ਅਰਕੈਨਸਾਸ, ਲੂਜ਼ੀਆਇਨਾ, ਓਕਲਾਹੋਮਾ, ਕੈਨਸਸ ਅਤੇ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਉੱਤੇ ਅਜੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਜਕੜ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਰੁਝਾਣ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਥਾਈਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਖਾਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ ਦਾ 36 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁਣ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਪਰਮਾਰਕੀਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ (ਇਕੱਲੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਨਹੀਂ) ਦਾ 40 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਇਕੱਲੇ ਵਾਲ-ਮਾਰਟ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੀਟ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਪਲੈਨਿਟ ਰੀਟੇਲ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰੀਲੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦਾ 45 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ 100 ਕੁ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਚੀਨ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਖੋਜਿਆ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੈਸ ਰੀਲੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਵਾਲ ਮਾਰਟ ਕੇਂਦਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਟਰੋ ਗਰੁੱਪ ਆਪਣੀਆਂ ਕੈਸ਼ ਐਂਡ ਕੈਰੀ ਦੀਆਂ ਮਾਰਕੀਟਾਂ ਨਵੀਆਂ ਉਭਰ ਰਹੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਸਰਬੀਆ ਅਤੇ ਮੌਨਟੈਨੇਗਰੋ, ਮੌਲਡੋਵਾ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਵਿੱਚ ਖੋਲ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਪਰਲੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਡੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਦੂਸਰੇ ਸਨਅਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਉੱਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗਲਬੇ ਦੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗਲਬੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ: ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਉੱਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਗਲਬਾ, ਇਕ ਖ਼ੀਦਦਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਰੇਤਾ ਵਜੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੈਅ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਖ਼ੀਦਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ **ਉਹ ਕੀਮਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਆਏ ਖਰਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।** ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜੋ ਐਕਸ਼ਨ ਏਡ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਨ 1998 ਅਤੇ 2004 ਵਿਚਕਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ 33 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਨ 1998 ਵਿੱਚ ਚਾਹੀ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਕੀਮਤ 69 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਨ 2004 ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੀਮਤ 46 ਰੁਪਏ ਰਹਿ ਗਈ। ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਇਹ ਨਿਲਾਮੀ ਕੀਮਤਾਂ ਚਾਹ ਦੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਕੀਮਤ (ਜਿਹੜੀ 2004 ਵਿੱਚ 75 ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸੀ) ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਸਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਚਾਹ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ - ਜਿਵੇਂ ਵਾਧੂ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਚਾਹ ਦੀ ਮਾੜੀ ਕੁਆਲਟੀ ਆਦਿ - ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਕੀਮਤ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਖ਼ੀਦਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਚਾਹ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਲਾਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ “ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵੱਡੇ ਖਿਡਾਰੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਚਾਹ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬਰੋਕਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਲਾਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਚੂਨ ਵਿਕਰੀ ਸਮੇਂ ਚਾਹ ਦੇ ਇਕ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ 160 ਰੁਪਏ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਲਾਮੀ ਸਮੇਂ ਚਾਹ ਦੇ ਇਕ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ 50 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਇਹ ਗਿਰਾਵਟ ਚਾਹ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਖੜੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ 10 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਚਾਹ ਦੀ ਸਨਅਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਭਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਂਹ-ਪੱਖੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ

ਲਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਚਾਹ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਘੱਟ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਦੇ ਵਪਾਰ ਉੱਤੇ ਗ਼ਾਲਬ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਲਿਵਰ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਹੋਲਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਡਿਵੀਡੈਂਡਸ (ਲਾਭਅੰਸ਼) 1996 ਤੋਂ -2002/3 ਵਿਚਕਾਰ ਚਾਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਧ ਗਏ ਸਨ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਢਾਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਸਤਾਂ, ਕੌਫੀ, ਕੋਕਾ, ਚੌਲ, ਨਾਰੀਅਲ ਦਾ ਤੇਲ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ 50 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਐਕਸ਼ਨ ਏਡ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਦੇ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੂਨ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਫਰਕ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਯਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ 100 ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਕੀਮਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਉੱਪਰ ਗ਼ਾਲਬ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੱਧ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸੰਨ 2002-3 ਦੌਰਾਨ ਮੌਨਸੈਂਟੋ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਪਾਹ ਦੇ ਬੀਜਾਂ (ਬੀ ਟੀ ਕਾਟਨ) ਦਾ 450 ਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪੈਕਟ 1600 ਰੁਪਏ ਦਾ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ 1600 ਰੁਪਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 1200 ਰੁਪਏ ਰੌਇਲਟੀ ਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਹੀ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕਪਾਹ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਬੀਜਾਂ ਦਾ ਪੈਕਟ 450-500 ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੌਨਸੈਂਟੋ ਵਲੋਂ ਵੇਚੇ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਝਾੜ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਅਧੀਨ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਬੀਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੰਟਲੈਕਚੁਅਲ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਰਾਈਟਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਧ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਘੱਟ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਮਾਰੂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਕ ਖੁਦਕਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੰਡੀ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ੀਦਦਾਰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਖ਼ੀਦ ਲੈਣ। ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਖ਼ੀਦਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ

ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ “ਜਾਏਂ ਤੋਂ ਜਾਏਂ ਕਹਾਂ” ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਭੂ ਹੋਣ ਵਰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੋਬਾਰ ਉੱਪਰ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਕਾਰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ (ਕਿਸਾਨਾਂ, ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ) ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਕਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਸਾਂਵਾਂਪਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ ਗ਼ਲਬੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖੇਤੀ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਰਬਾਈਡ ਦੇ ਭੂਪਾਲ ਵਿਚਲੇ ਖਾਦ ਅਤੇ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ 1984 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਗੈਸ ਲੀਕ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੈਸ ਲੀਕ ਕਾਰਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਘਾਤਕ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਭੂਪਾਲ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਰਬਾਈਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਡੋਅ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਖ਼ੀਦ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡੋਅ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ: ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਡੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ “ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਡੀ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੱਖਾਂ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਸਤਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤਾਂ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।